UOT 327

XATİRƏ MEHDİYEVA
Bakı Dövlət Universitetinin
Diplomatiya və müasir inteqrasiya prosesləri kafedrası, s.e.f.d.
ORCID 0000-0002-5302-0385
Xatira07@mail.ru

AZƏRBAYCANIN GEOSİYASƏTİ: ENERJİ DİPLOMATİYASINDAN STRATEJİ TƏRƏFDAŞLIQLARA

DOI: https://doi.org/10.36719/2708-065X/110/151-160

Bu məqalədə Azərbaycanın geosiyasi mövqeyi və enerji diplomatiyasının qarşılıqlı təsiri təhlil edilmişdir. Azərbaycan Avropa və Asiya arasında strateji yerləşməsi və zəngin enerji resursları sayəsində regional və qlobal enerji bazarında mühüm aktora çevrilmişdir. Enerji siyasəti ölkənin xarici siyasətinin əsas komponenti kimi strateji tərəfdaşlıqların qurulması və möhkəmləndirilməsində həlledici rol oynayır. Məqalədə Bakı-Tbilisi-Ceyhan, TANAP və digər enerji layihələri, enerji marşrutlarının şaxələndirilməsi siyasəti, həmçinin "yaşıl enerji" və karbonsuz iqtisadiyyata keçid istiqamətində Azərbaycanın təşəbbüsləri vurğulanmışdır. Strateji tərəfdaşlıqlar çərçivəsində Türkiyə, Avropa İttifaqı, ABŞ, İsrail, Birləşmiş Krallıq və Çinlə enerji və təhlükəsizlik sahəsində əməkdaşlıq əsas mövzudur. Eyni zamanda, regionda Rusiya və İranla münasibətlərin enerji aspektləri, Ermənistanla sülh prosesləri və Zəngəzur dəhlizinin rolu, Orta Asiya qazının tranziti və Azərbaycanın beynəlxalq enerji bazarında dayanıqlı mövqeyinin qorunması məsələləri araşdırılmışdır. Məqalədə geosiyasi risklər, o cümlədən münaqişə zonaları, enerji təhlükəsizliyi və kiber təhdidlər, eləcə də iqlim dəyişikliyi və "yaşıl enerji" keçidi kimi çağırışlar da təhlil olunmuşdur. Nəticədə, Azərbaycan enerji diplomatiyası və geosiyasi strategiyalarının qarşılıqlı əlaqəsi sayəsində Cənubi Qafqazda və Avrasiya məkanında güc mərkəzinə çevrilmə potensialına malik olduğu vurğulanır. Bu, ölkənin regional sabitlikdə və qlobal enerji bazarında dayanıqlı rolunun təmin edilməsində əsas amil kimi qiymətləndirilir.

Açar sözlər: geosiyasət, enerji diplomatiyası. strateji tərəfdaşlıqlar, enerji resursları. cənub qaz dəhlizi, yaşıl enerj, regional inteqrasiya, enerji təhlükəsizliy, enerji tranziti, iqlim dəyişikliyi.

Giriş. Azərbaycanın geosiyasi mövqeyi: Avropa və Asiya arasında yerləşməsi. Azərbaycan Avrasiya materikinin geosiyasi baxımdan kritik bölgəsində Cənubi Qafqazın mərkəzində yerləşərək həm Avropa, həm də Asiya arasında körpü rolunu oynayır. Bu strateji mövqe ona regional və qlobal güclərin maraq dairəsində qalmaqla yanaşı, tranzit və enerji marşrutlarının kəsişmə nöqtəsinə çevrilmək imkanı qazandırır [5]. Xəzər dənizinin qərb sahilində yerləşən Azərbaycan, şimalda Rusiya, cənubda İran, qərbdə Gürcüstan və Ermənistan, cənub-qərbdə isə Türkiyə ilə sərhəddə yerləşir ki, bu da ölkəyə həm böyük imkanlar, həm də ciddi geosiyasi çağırışlar yaradır [11]. Azərbaycanın bu mövqeyi onu yalnız enerji resurslarının ixracatçısı kimi deyil, eyni zamanda beynəlxalq nəqliyyat və ticarət dəhlizlərinin əsas iştirakçısına çevirir. Xüsusilə "Orta Dəhliz" (Transxəzər Beynəlxalq Nəqliyyat Marşrutu) layihəsi çərçivəsində Azərbaycanın ərazisindən keçən Şərq-Qərb və Şimal-Cənub nəqliyyat arteriyaları ölkənin geostrateji əhəmiyyətini daha da artırır [14].

Eyni zamanda, Azərbaycanın yerləşdiyi regionda Rusiya, İran, Türkiyə və Qərb dövlətləri arasında geosiyasi maraqların toqquşması onun balanslaşdırılmış xarici siyasət yürütməsini zəruri etmişdir. Azərbaycan bu mövqedən irəli gələn çətinlikləri yumşaltmaq üçün "denge siyasəti" yürüdərək müxtəlif güc mərkəzləri arasında manevr etmək strategiyasını tətbiq edir [8]. Belə bir siyasət, həm regional sabitliyin qorunması, həm də beynəlxalq əməkdaşlıq platformalarında fəal iştirakla nəticələnmişdir.

Azərbaycanın coğrafi mövqeyi ona həm də enerji təhlükəsizliyi kontekstində mühüm rol qazandırır. Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC) neft kəməri, Bakı-Tbilisi-Ərzurum (BTE) qaz kəməri və Trans-Anadolu Təbii Qaz Boru Kəməri (TANAP) layihələri Azərbaycanın yerləşmə mövqeyindən geosiyasi üstünlük kimi istifadə etdiyini göstərir [13]. Bu layihələr vasitəsilə Azərbaycan Avropa enerji

bazarına alternativ və etibarlı enerji mənbəyi təqdim edir. Bu səbəbdən Azərbaycanın geosiyasi yerləşməsi yalnız fiziki məkan anlamında deyil, həm də geoiqtisadi və geostrateji bir dəyər olaraq qiymətləndirilməlidir. Bu amil onun xarici siyasətinin əsas istiqamətlərini formalaşdırmaqda və beynəlxalq sistemdə aktiv rol oynamasında mühüm təsirə malikdir.

Məqalənin məqsədi. Bu məqalənin əsas məqsədi Azərbaycanın enerji siyasətinin geosiyasi strategiyaya çevrilməsi prosesini elmi əsaslarla təhlil etmək və bu siyasətin ölkənin regional və qlobal səviyyədə strateji tərəfdaşlıqlar qurmasında oynadığı rolu araşdırmaqdır. Azərbaycanın zəngin enerji ehtiyatları və əlverişli geosiyasi mövqeyi onu təkcə enerji ixracatçısı kimi deyil, həm də geosiyasi aktor kimi ön plana çıxarmışdır. Bu kontekstdə enerji siyasəti ölkənin xarici siyasətinin mühüm alətinə çevrilmiş, diplomatik təsir imkanlarını genişləndirmiş və müxtəlif güc mərkəzləri ilə balanslı münasibətlər qurmağa şərait yaratmışdır [13].

Məqalə, ilk olaraq Azərbaycanın geosiyasi mövqeyini və bu mövqenin enerji resurslarının istifadəsi baxımından əhəmiyyətini təhlil edir. Daha sonra enerji diplomatiyasının formalaşma mərhələləri, alətləri və vasitələri araşdırılır. Bu çərçivədə Bakı-Tbilisi-Ceyhan, TANAP və Cənub Qaz Dəhlizi kimi layihələrin yalnız iqtisadi deyil, siyasi və geostrateji nəticələri də qiymətləndirilir. Məqalənin əsas analitik oxunu Azərbaycanın bu enerji əsaslı siyasətini regional tərəfdaşlıqlara və beynəlxalq əməkdaşlıq formatlarına necə çevirməsi təşkil edir. Bu araşdırma həmçinin Azərbaycanın enerji siyasətinin "yumşaq güc" və "sərt güc" strategiyaları arasında necə balans qurduğunu, müxtəlif güc mərkəzləri Rusiya, Qərb, Türkiyə, İran və Çinlə münasibətlərin bu siyasət üzərindən necə formalaşdığını da göstərməyi qarşısına məqsəd qoyur [8]. Beləliklə, məqalə Azərbaycanın enerji siyasətinin sadəcə iqtisadi strategiya deyil, geniş mənada geosiyasi və diplomatik strategiya kimi fəaliyyət göstərdiyini əsaslandırmağa çalışır.

Azərbaycanın geosiyasi əhəmiyyətini artıran əsas amillərdən biri, onun zəngin enerji ehtiyatları – xüsusilə neft və təbii qaz resurslarıdır. Xəzər dənizi hövzəsində yerləşən Azərbaycanın enerji potensialı təkcə milli iqtisadiyyatın dayağı olmaqla kifayətlənmir, eyni zamanda ölkənin beynəlxalq nüfuzunu və geosiyasi çəkisini artıran əsas vasitələrdən birinə çevrilmişdir [13]. 1994-cü ildə imzalanmış "Əsrin müqaviləsi" ilə Azərbaycanın enerji resursları beynəlxalq investorlar üçün əlçatan olmuş və ölkə qlobal enerji bazarına sürətli inteqrasiyaya başlamışdır [5]. Məhz bu strateji qərar Azərbaycanın geosiyasi rolunu daha geniş miqyasda tanıtdı və enerji resurslarını diplomatik alətə çevirdi. Azərbaycan enerji resurslarını yalnız iqtisadi gəlir mənbəyi kimi deyil, həm də regional və qlobal enerji təhlükəsizliyində mühüm bir aktor kimi təqdim etməyə nail olmuşdur. Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC) neft boru kəməri, Bakı-Tbilisi-Ərzurum (BTE) qaz kəməri və Trans-Anadolu Təbii Qaz Boru Kəməri (TANAP) kimi mühüm enerji infrastrukturları Azərbaycanın rolunu daha da gücləndirmişdir [10]. Bu layihələr Azərbaycanı enerji ixracında Rusiya və İran kimi güclü oyunçulardan müstəqil, alternativ bir təchizatçı kimi təqdim edir. Xüsusilə Avropa İttifaqı üçün enerji resurslarının şaxələndirilməsi çərçivəsində Azərbaycan etibarlı və strateji tərəfdaş kimi ön plana çıxır. Cənub Qaz Dəhlizi layihəsi bu kontekstdə xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Azərbaycanın təbii qaz resursları Avropanın enerji təhlükəsizliyinə töhfə verməklə yanaşı, ölkənin Avroatlantik məkandakı inteqrasiyasını da dərinləşdirir [4]. Bu enerji siyasəti Azərbaycanın xarici siyasətində "yumşaq güc" (soft power) və "sərt güc" (hard power) arasında körpü rolunu oynayır. Enerji resursları ölkəyə həm iqtisadi müstəqillik, həm də geosiyasi manevr imkanları verir. Bu kontekstdə Azərbaycanın enerji siyasəti yalnız daxili inkişaf vasitəsi deyil, həm də beynəlxalq siyasi münasibətləri formalaşdıran bir strategiya kimi çıxış edir.

Enerji resursları və geosiyasi potensial. Azərbaycanın enerji resursları xüsusilə neft və təbii qaz ehtiyatları onun yalnız iqtisadi inkişafında deyil, həm də regional və qlobal geosiyasi mövqeyinin möhkəmləndirilməsində mühüm rol oynayır. Xəzər dənizindəki zəngin enerji yataqları sayəsində Azərbaycan müstəqillikdən sonra beynəlxalq enerji bazarına çıxış əldə etmiş və özünü enerji ixracatçısı kimi təqdim etmişdir [13]. Bu resurslar ölkəyə iqtisadi üstünlüklərlə yanaşı, diplomatik və strateji alətlər də qazandırmışdır. 1994-cü ildə imzalanmış "Əsrin müqaviləsi" ilə Azərbaycan enerji sahəsində transmilli korporasiyalarla əməkdaşlığa başladı. Bu müqavilə nəticəsində ölkə beynəlxalq enerji bazarına inteqrasiya olunmaqla yanaşı, geosiyasi aktor kimi də tanınmağa başladı [5]. Azərbaycanın neft və qaz resurslarının istismarı, nəqli və ixracı üzrə həyata keçirilən layihələr – Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC), Bakı-Tbilisi-Ərzurum (BTE), TANAP və Cənub Qaz Dəhlizi – ölkənin geosi-

yasi potensialını artıran əsas vasitələrə çevrilmişdir [4].Bu enerji infrastrukturları vasitəsilə Azərbaycan öz enerji resurslarını yalnız region ölkələrinə deyil, həm də Avropa bazarına etibarlı şəkildə çatdırmaq imkanı əldə etmişdir. Beləliklə, Azərbaycan tədricən enerji təhlükəsizliyi sahəsində Avropa İttifaqının strateji tərəfdaşına çevrilmişdir. Cənub Qaz Dəhlizi vasitəsilə Azərbaycan qazının Avropaya nəqli, həm enerji asılılığını azaltmaq, həm də enerji mənbələrinin şaxələndirilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir [17].

Azərbaycanın enerji siyasəti, eyni zamanda, onun geosiyasi manevr imkanlarını genişləndirmişdir. Rusiya, İran, Türkiyə, Qərb və Çin kimi aktorlarla paralel əməkdaşlıq formatlarının qurulması bu siyasətin çoxvektorlu və balanslı olduğunu göstərir. Enerji resursları vasitəsilə Azərbaycan nəinki iqtisadi rifahını artırır, həm də öz milli maraqlarını qorumaq və beynəlxalq aləmdə təsir gücünü artırmaq imkanı əldə edir [8]. Bundan əlavə, Azərbaycanın geosiyasi potensialı təkcə enerji resurslarının mövcudluğu ilə deyil, həm də bu resursların nəqlindəki tranzit mövqeyi ilə də güclənir. Orta Dəhliz və digər nəqliyyat-logistika layihələri ilə birlikdə enerji dəhlizlərinin üst-üstə düşməsi ölkənin geostrateji əhəmiyyətini daha da artırır [14].

Neft və qaz ehtiyatlarının bölgə və dünya üçün əhəmiyyəti. Azərbaycanın neft və təbii qaz ehtiyatları təkcə ölkənin iqtisadi inkişafının əsası deyil, həm də regional və qlobal enerji təhlükəsizliyi sisteminin mühüm tərkib hissəsinə çevrilmişdir. Xəzər dənizinin enerji resursları ilə zənginliyi və Azərbaycanın bu resurslara çıxış imkanları regionda enerji bazarının strukturuna, güc münasibətlərinə və diplomatik balanslara birbaşa təsir göstərir [13]. Azərbaycan dünyada tanınmış neft ölkələrindən biri olaraq təbii ehtiyatlarını istismar etməklə həm öz milli maraqlarını təmin etmiş, həm də qonşu və tərəfdaş ölkələr üçün alternativ enerji mənbəyi rolunu oynamışdır. Xüsusilə Avropa İttifaqının Rusiya qazından enerji asılılığını azaltmaq məqsədilə həyata keçirdiyi enerji siyasəti çərçivəsində Azərbaycan mühüm alternativ təchizatçı kimi ön plana çıxmışdır [4]. Cənub Qaz Dəhlizi çərçivəsində TANAP və TAP layihələri Azərbaycanın qaz ehtiyatlarının yalnız regional deyil, eyni zamanda qlobal əhəmiyyət daşıdığını təsdiqləyir. Bölgə üçün isə Azərbaycanın enerji resursları Cənubi Qafqazda sabitliyin və iqtisadi inkişafın əsas şərtlərindən biri hesab olunur. Neft və qaz layihələri vasitəsilə Gürcüstan və Türkiyə ilə qurulan əməkdaşlıq formatları yalnız enerji sahəsində deyil, həm də siyasi və hərbi sahədə strateji tərəfdaşlıqların dərinləşməsinə səbəb olmuşdur [5]. Bu, Azərbaycanın enerji ehtiyatlarının yalnız maddi sərvət deyil, həm də geosiyasi kapital olduğunu göstərir. Dünya enerji bazarında Azərbaycan, xüsusilə təbii qazla bağlı "şaxələndirmə" (diversification) siyasətinin mərkəzi fiqurlarından biri kimi çıxış edir. Beynəlxalq Enerji Agentliyi (IEA) və Avropa Komissiyası dəfələrlə Azərbaycanın bu sahədəki rolunu qeyd etmiş, onu etibarlı və sabit tərəfdaş kimi dəyərləndirmişdir (European Commission, 2020). Hazırkı qlobal enerji böhranı, Ukrayna müharibəsi və Rusiya qazına qoyulan sanksiyalar fonunda Azərbaycanın enerji resurslarının əhəmiyyəti daha da artmışdır. Azərbaycanın qaz hasilatını artırması və Avropaya qaz tədarükünün genişləndirilməsi istiqamətində atdığı addımlar bu ehtiyatların yalnız iqtisadi deyil, strateji dəyərə malik olduğunu bir daha sübut edir [1].

Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC), Bakı-Tbilisi-Ərzurum (BTE), TANAP, TAP layihələri. Azərbaycanın enerji siyasətində həyata keçirilmiş əsas infrastruktur layihələri – Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC), Bakı-Tbilisi-Ərzurum (BTE), Trans-Anadolu Qaz Boru Kəməri (TANAP) və Trans-Adriatik Boru Kəməri (TAP) – ölkənin enerji resurslarını beynəlxalq bazarlara çıxarmaqla yanaşı, onun geosiyasi çəkisini də əhəmiyyətli dərəcədə artırmışdır. Bu layihələr Azərbaycanı həm Şərq-Qərb enerji dəhlizinin əsas aktoruna, həm də Avropa enerji təhlükəsizliyinin əsas təminatçılarından birinə çevirmişdir [13].

2006-cı ildə istismara verilmiş BTC boru kəməri Xəzər dənizi neftinin Gürcüstan və Türkiyə ərazisindən keçməklə Aralıq dənizi sahilinə – Ceyhan limanına çatdırılmasını təmin edir. Bu, Xəzər hövzəsində hasil olunan neftin Rusiya və İran marşrutlarından yan keçməklə Qərb bazarlarına çıxışını təmin edən ilk böyük layihə olmuşdur [5]. 2007-ci ildə fəaliyyətə başlayan Bakı-Tbilisi-Ərzurum (BTE) qaz kəməri isə Azərbaycanın "Şahdəniz" yatağından çıxarılan təbii qazın Türkiyəyə nəqlini təmin etmiş, bu isə Azərbaycanın qaz ixracatçısı kimi mövqeyini möhkəmləndirmişdir [10].

2018-ci ildə TANAP-ın, 2020-ci ildə isə TAP-ın tam işə düşməsi ilə Azərbaycan qazı artıq Avropa bazarına çatdırılmış və Cənub Qaz Dəhlizi reallığa çevrilmişdir. TANAP Azərbaycanın qazını Türkiyə ərazisindən Avropaya daşıyır, TAP isə bu qazı Yunanıstan, Albaniya və Adriatik dənizi

vasitəsilə İtaliyaya ötürür. Bu kəmərlər Azərbaycanın beynəlxalq enerji bazarlarında etibarlı tərəfdaş kimi tanınmasında mühüm rol oynamışdır [4]. Bu layihələrin hər biri təkcə iqtisadi deyil, həm də strateji və siyasi əhəmiyyətə malikdir. Azərbaycanın bu layihələrdə təşəbbüskar və koordinasiyaedici rol oynaması onu enerji geosiyasətində əsas oyunçulardan birinə çevirmişdir.

Enerji marşrutlarının şaxələndirilməsi siyasəti. Azərbaycanın enerji siyasətində əsas prioritetlərdən biri enerji marşrutlarının və təchizat istiqamətlərinin şaxələndirilməsidir. Bu yanaşma ölkəyə həm ixrac risklərini azaltmaq, həm də geosiyasi asılılıqdan yayınmaq üçün mühüm imkanlar yaradır [13]. Enerji marşrutlarının şaxələndirilməsi Azərbaycanın enerji resurslarının yalnız bir ölkəyə və ya regiona deyil, bir neçə istiqamət üzrə ixrac olunması siyasətini əks etdirir. Bu siyasətin əsas məqsədi – enerji təhlükəsizliyini təmin etməklə yanaşı, Azərbaycanın geosiyasi müstəqilliyini və beynəlxalq bazarlardakı manevr imkanlarını artırmaqdır. Rusiya və İran kimi enerji aktorlarının hegemonluğundan yayınmaq, Avropa və Asiyanın müxtəlif bazarlarına çıxış əldə etmək bu siyasətin mərkəzində dayanır [8]. Cənub Qaz Dəhlizi bu baxımdan strateji əhəmiyyət kəsb edir. Bu dəhliz vasitəsilə Azərbaycan qazı Gürcüstan və Türkiyə üzərindən Balkan regionuna, İtaliyaya və digər Avropa ölkələrinə çatdırılır. Beləliklə, Azərbaycan həm marşrut, həm də mənbə şaxələnməsində həlledici rola malik olur [17]. Bundan başqa, Azərbaycan enerji marşrutlarının gələcəkdə Orta Asiya və Yaxın Şərq qazının da bu boru kəmərləri vasitəsilə daşınmasına xidmət edə biləcəyini nəzərə alaraq, logistik və diplomatik təşəbbüslərlə çıxış edir. Bu, Azərbaycanın yalnız enerji təchizatçısı deyil, həm də enerji tranzit ölkəsi kimi rolunu gücləndirir [14].

Enerji Diplomatiyasının alətləri və strategiyası. Enerji resurslarının iqtisadi əhəmiyyətindən əlavə, onların diplomatik və geosiyasi təsir vasitəsinə çevrilməsi Azərbaycanın xarici siyasətində əsas strateji xəttlərdən birini təşkil edir. Azərbaycanın enerji diplomatiyası neft və qaz ehtiyatlarını yalnız ixrac məhsulu kimi deyil, eyni zamanda beynəlxalq əlaqələrin qurulması, möhkəmləndirilməsi və mövqe gücləndirilməsi üçün geosiyasi alət kimi səfərbər edir [13].

Azərbaycanın enerji diplomatiyası çoxvektorlu xarakter daşıyır. Bu strategiya həm regiondakı güc mərkəzləri (Rusiya, İran, Türkiyə), həm də Qərb dövlətləri və beynəlxalq təşkilatlarla paralel əməkdaşlıq formatları qurmağa əsaslanır. Azərbaycan bir tərəfdən Avropa İttifaqı ilə enerji təhlükəsizliyi sahəsində strateji tərəfdaşlıq qurmuş, digər tərəfdən isə Rusiya ilə enerji sahəsində koordinasiyalı münasibətləri qoruyub saxlamışdır [8]. Bu balanslaşdırma siyasəti Azərbaycanın enerji resurslarından "denge aləti" kimi istifadə etdiyini göstərir.

Enerji diplomatiyasının əsas alətlərinə aşağıdakılar daxildir:

Transmilli enerji layihələri: BTC, BTE, TANAP və TAP kimi layihələr həm texniki-iqtisadi, həm də diplomatik alətlər kimi çıxış edir. Bu layihələr vasitəsilə Azərbaycan tərəfdaş ölkələrlə uzunmüddətli əlaqələr qurur və strateji qarşılıqlı asılılıq formalaşdırır [4].

İnstitusional əməkdaşlıq: Azərbaycan Avropa İttifaqı, NATO-nun Enerji Təhlükəsizliyi Proqramı, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı (EBRD) və digər qurumlarla enerji mövzulu əməkdaşlıq mexanizmlərində iştirak edir. Bu cür platformalarda iştirak ölkənin diplomatik nüfuzunu artırır [17].

İkili və çoxtərəfli enerji razılaşmaları: Azərbaycan enerji ixracatını təkcə boru kəmərləri ilə deyil, həm də hüquqi və siyasi razılaşmalar vasitəsilə təmin edir. TANAP layihəsində Türkiyə ilə imzalanan sazişlər, TAP layihəsində Avropa ölkələri ilə əməkdaşlıq memorandumları bu baxımdan nümunəvidir [5].

Azərbaycanın enerji diplomatiyası həmçinin "yumşaq güc" (soft power) strategiyasının tərkib hissəsinə çevrilmişdir. Enerji vasitəsilə qurulan infrastruktur, humanitar layihələr və sosial proqramlar vasitəsilə Azərbaycan regional sabitliyin təşviqinə töhfə verir və özünü etibarlı və proqnozlaşdırıla bilən tərəfdaş kimi təqdim edir [1]. Azərbaycanın enerji diplomatiyasının mühüm cəhətlərindən biri də təşəbbüskar roldur. Bakı tez-tez beynəlxalq enerji forumlarına ev sahibliyi edir (məsələn, "Bakı Enerji Həftəsi"), bu isə diplomatik platforma kimi istifadə olunmaqla yanaşı, Azərbaycanın enerji siyasətini beynəlxalq ictimaiyyətə çatdırmaq üçün mühüm vasitədir.

Enerjini yalnız iqtisadi deyil, həm də siyasi təsir vasitəsi kimi. Azərbaycanın enerji strategiyası təkcə iqtisadi qazanc məqsədi ilə məhdudlaşmır, eyni zamanda enerji resursları siyasi təsir və diplomatik manevr vasitəsinə çevrilir. Bu yanaşma, xüsusilə enerji ixracatçısı kimi Azərbaycanın

beynəlxalq münasibətlərdəki mövqeyini gücləndirir və ona regional balans yaratmaq imkanı verir [13]. Enerji siyasəti vasitəsilə Azərbaycan həm Qərb, həm də Rusiya, İran və Türkiyə kimi regional güclərlə əlaqələrini nizamlamaqla öz geosiyasi müstəqilliyini qorumağa çalışır [8]. Enerji ixracı Azərbaycanın xarici siyasətində "yumşaq güc" elementi kimi çıxış edir. Bu, enerji vasitəsilə iqtisadi əlaqələrin genişlənməsi, texniki əməkdaşlıq və enerji təhlükəsizliyi sahəsində tərəfdaşlığın möhkəmləndirilməsi ilə ifadə olunur. Eyni zamanda enerji resursları bəzi hallarda "sərt güc" aləti kimi də istifadə edilərək, müəyyən siyasi təzyiqlər və danışıqlarda vasitə rolunu oynaya bilər [4]. Bu ikitərəfli funksionallıq Azərbaycan üçün enerji resurslarını diplomatik alətə çevirməkdə mühüm amil olmuşdur. Ölkə enerji ixrac marşrutlarını və tərəfdaşlarını şaxələndirərək regional güclər arasında balans yaratmağa və öz təhlükəsizliyini təmin etməyə çalışır.

Azərbaycanın "enerji körpüsü" rolu: Xəzər Qara dəniz Aralıq dənizi marşrutu. Azərbaycan coğrafi mövqeyi ilə Xəzər dənizindən başlayaraq Qara dəniz və Aralıq dənizinə qədər uzanan enerji nəqli marşrutunun mərkəzində yerləşir. Bu, ölkəni Avropa ilə Asiyanı birləşdirən və enerji mənbələrini qlobal bazarlara çatdıran "enerji körpüsü" kimi təqdim edir [5]. BTC, TANAP, TAP kimi enerji layihələri bu marşrutun əsas elementləridir və Azərbaycanın strateji rolunu möhkəmləndirir. Xəzər dənizində hasil olunan enerji resursları ölkənin qərb bazarlarına çıxışını təmin edir, bu da onun enerji siyasətində etibarlılıq və alternativlik imicini formalaşdırır [13]. Bu marşrut eyni zamanda Azərbaycanın regional tranzit potensialını artıraraq enerji nəqli sahəsində strateji aktora çevrilməsinə şərait yaradır. Xəzər Qara dəniz Aralıq dənizi enerji dəhlizi yalnız iqtisadi layihə deyil, həm də geosiyasi platformadır. Bu marşrut Azərbaycan, Gürcüstan və Türkiyə arasında əməkdaşlıq üçün əsas bazadır və bölgədə siyasi sabitliyin qorunmasında mühüm rol oynayır. Eyni zamanda, bu marşrut Rusiya və İranın enerji bazarlarına alternativ olmaqla, regiondakı enerji hegemonluğunu balanslaşdırır [14]. Beləliklə, Azərbaycan enerji resurslarını beynəlxalq enerji bazarlarına çatdırmaqla yanaşı, enerji marşrutlarının təşkili və idarə edilməsində də əsas aktorlardan biridir. Bu, ölkənin enerji diplomatiyasının və geosiyasi mövqeyinin təməl prinsiplərindən biridir.

Azərbaycan-Avropa İttifaqı enerji dialoqu. Azərbaycan və Avropa İttifaqı arasında enerji əməkdaşlığı regional enerji təhlükəsizliyinin təminatında mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu əməkdaşlıq çərçivəsində Azərbaycanın enerji resurslarının Avropa bazarlarına çıxışı və enerji marşrutlarının diversifikasiyası əsas mövzulardandır [17]. Cənub Qaz Dəhlizi layihəsi Azərbaycanın Avropa İttifaqı ilə enerji dialoqunun ən uğurlu nümunələrindən biridir. Bu layihə Avropanın enerji təhlükəsizliyi strategiyasına xidmət etməklə, Azərbaycanın enerji ixracatçısı kimi mövqeyini möhkəmləndirmişdir. Avropa İttifaqı Azərbaycanın enerji sektorunda şəffaflıq, davamlı inkişaf və "yaşıl enerji" prinsiplərinin tətbiqinə xüsusi önəm verir. Bu istiqamətdə tərəflər birgə proqramlar və layihələr həyata keçirir, enerji səmərəliliyinin artırılması və karbon emissiyalarının azaldılması üçün əməkdaşlıq edir. Azərbaycan-Avropa İttifaqı enerji dialoqu həm də siyasi və iqtisadi əlaqələrin dərinləşdirilməsi, regional əməkdaşlığın gücləndirilməsi üçün platforma rolunu oynayır. Enerji sahəsində əməkdaşlıq həmçinin Azərbaycanın Avropaya inteqrasiyasını dəstəkləyir və regional sabitliyin qorunmasına töhfə verir [13].

"Yaşıl enerji" keçidində Azərbaycanın planları. Azərbaycanın enerji siyasətində "yaşıl enerji" keçidi son illərdə prioritetlərdən birinə çevrilmişdir. Dövlət proqramları və strateji planlar çərçivəsində bərpa olunan enerji mənbələrinin inkişafı, xüsusilə külək və günəş enerjisinin tətbiqi sahəsində mühüm addımlar atılır [1]. Zəngəzur və Qarabağ bölgələrində külək enerjisi layihələrinin həyata keçirilməsi bu istiqamətdə aparılan işlərin nümunələridir. Bu layihələr təkcə enerji təminatını artırmaqla kifayətlənmir, həm də regionun iqtisadi və sosial inkişafına təkan verir. Eyni zamanda, Xəzər dənizində külək enerjisi potensialının tədqiqi və layihələrin icrası Azərbaycanın enerji sektorunun diversifikasiyası üçün yeni imkanlar yaradır [8]. Azərbaycanın "yaşıl enerji" strategiyası həm də beynəlxalq iqlim razılaşmalarına və Avropa İttifaqının enerji və iqlim siyasətinə uyğun şəkildə formalaşdırılır. Bu, ölkənin enerji təhlükəsizliyini təmin etməklə yanaşı, davamlı və ekoloji təmiz enerji istehsalına keçidini təmin edir. Azərbaycanın bu sahədə irəliləyişi regionda yaşıl enerji potensialının artırılması və regional əməkdaşlıq üçün də mühüm faktor kimi qiymətləndirilir [17].

Strateji tərəfdaşlıqların qurulması. Azərbaycanın xarici siyasətinin prioritetlərindən biri strateji tərəfdaşlıqların qurulmasıdır. Bu tərəfdaşlıqlar ölkənin geosiyasi mövqeyini gücləndirir, regional sabitliyi təmin edir və enerji diplomatiyasının effektivliyini artırır.

Türkiyə ilə strateji müttəfiqlik: enerji, hərbi, diplomatic. Azərbaycan və Türkiyə arasında münasibətlər müttəfiqlik xarakteri daşıyır və çoxşaxəlidir. Enerji sahəsində əməkdaşlıq xüsusilə önəmlidir; Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC), Bakı-Tbilisi-Ərzurum (BTE), TANAP kimi birgə enerji layihələri iki ölkənin strateji enerji tərəfdaşlığına nümunədir [13]. Bu layihələr Azərbaycanın enerji resurslarını dünya bazarlarına çıxarmasında Türkiyənin tranzit rolunu möhkəmləndirir. Hərbi sahədə isə Azərbaycan və Türkiyə birgə təlimlər, müdafiə sənayesi əməkdaşlığı və təhlükəsizlik sahəsində strateji dialoq həyata keçirirlər. Bu əməkdaşlıq regional təhlükəsizlik balansının qorunmasına və qarşılıqlı müdafiə imkanlarının artırılmasına xidmət edir (Cornell, 2011). Diplomatik baxımdan isə iki ölkə beynəlxalq platformalarda bir-birinin mövqeyini dəstəkləyir, həm regional, həm də qlobal məsələlərdə qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq siyasəti aparır. Bu müttəfiqlik Azərbaycanın həmçinin Qafqaz regionunda mövqeyini gücləndirməyə imkan verir [8].

Avropa İttifaqı ilə əməkdaşlıq: enerji təhlükəsizliyi və nəqliyyat layihələri. Avropa İttifaqı ilə Azərbaycan arasında enerji təhlükəsizliyi sahəsində əməkdaşlıq Cənub Qaz Dəhlizi layihəsi ilə simvolizə olunur. Bu layihə Avropanın enerji şaxələndirilməsi strategiyasının əsas hissəsi olaraq Azərbaycanın Avropa bazarına qaz ixracını təmin edir [17]. Nəqliyyat sahəsində isə Azərbaycanın təşəbbüsü ilə həyata keçirilən "Şimal-Cənub" nəqliyyat dəhlizi Avropa ilə Asiya arasında yükdaşımaların effektivliyini artırır və regional inteqrasiyanı gücləndirir. Bu layihə Avropa İttifaqının Trans-Avrasiya nəqliyyat strategiyası ilə uyğunlaşır və Azərbaycanı mühüm tranzit ölkəsinə çevirir [1]. Avropa İttifaqı Azərbaycanın enerji sektorunda şəffaflıq, davamlı inkişaf və "yaşıl enerji" keçidi sahəsində də tərəfdaşdır. Bu əməkdaşlıq enerji təhlükəsizliyini artırmaqla yanaşı, Azərbaycanın Avropaya inteqrasiyasını dərinləşdirir və regional sabitlikdə mühüm rol oynayır [17].

İsrail, ABŞ və Birləşmiş Krallıqla enerji və təhlükəsizlik əlaqələri. Azərbaycanın İsrail, ABŞ və Birləşmiş Krallıqla enerji və təhlükəsizlik sahəsində əlaqələri strateji xarakter daşıyır və ölkənin geosiyasi mövqeyini gücləndirir. ABŞ və Birləşmiş Krallıq Azərbaycanın enerji sektorunda əsas investorlar və tərəfdaşlar kimi çıxış edir. Xüsusilə "Əsrin müqaviləsi" nin imzalanmasından sonra bu ölkələr Azərbaycanın enerji resurslarının beynəlxalq bazarlara çıxarılmasında fəal rol oynayırlar [13]. Təhlükəsizlik sahəsində isə ABŞ və Birləşmiş Krallıqla əməkdaşlıq Azərbaycanın hərbi potensialının gücləndirilməsi, kəşfiyyat və antiterror fəaliyyətlərinin koordinasiyası, həmçinin regional sabitliyin təminatında mühüm əhəmiyyət kəsb edir [5]. İsrail ilə isə xüsusilə müdafiə və kiber təhlükəsizlik sahəsində yaxın əlaqələr mövcuddur. Hər üç ölkə ilə olan strateji əməkdaşlıq Azərbaycan üçün həm enerji təhlükəsizliyi, həm də regional geosiyasi balansın qorunması baxımından önəmlidir [8].

Çinlə Orta Dəhliz və enerji tranziti üzrə əməkdaşlıq. Çinlə əməkdaşlıq Azərbaycanın enerji diplomatiyasının yeni və strateji istiqamətlərindən biridir. "Bir Kəmər, Bir Yol" təşəbbüsü çərçivəsində Çin Azərbaycanın nəqliyyat və enerji tranzit imkanlarından geniş istifadə etməyi planlaşdırır [14]. Orta Dəhliz marşrutu Azərbaycan vasitəsilə Avropa ilə Çin arasında qısa və etibarlı enerji və yük daşımaları üçün alternativ yol kimi formalaşır. Azərbaycanın Xəzər dənizi enerji resurslarının Çin bazarına çıxarılması və həmçinin enerji infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi bu əməkdaşlığın əsas istiqamətlərindəndir. Çin şirkətləri Azərbaycanın enerji sektorunda investisiyalar həyata keçirir və ölkə ilə əməkdaşlıqda nəqliyyat-logistika layihələrinin inkişafı xüsusi önəm daşıyır [1]. Bu əməkdaşlıq Azərbaycan üçün enerji tranziti baxımından yeni imkanlar açır, ölkənin strateji mövqeyini daha da möhkəmləndirir və regional inteqrasiyaya töhfə verir. Çinlə əməkdaşlıq həmçinin Azərbaycan üçün enerji bazarının şaxələndirilməsi və qlobal enerji siyasətində yeni tərəfdaşlıq formatlarının yaradılması baxımından önəmlidir [13].

Regional və qlobal geosiyasi rəqabət müəyyənlikləri: Rusiya və İranla münasibətlərin enerji aspektləri. Azərbaycanın enerji siyasətində Rusiya və İranla münasibətlər mühüm yer tutur və bu əlaqələr həm regional, həm də qlobal geosiyasi rəqabətin əsas elementlərindən biridir. Rusiya, uzun müddət regionun enerji bazarının dominant aktoru kimi çıxış etmiş, eyni zamanda enerji tranziti və ixracı sahəsində strateji mövqeyə sahib olmuşdur [13]. Azərbaycan isə öz enerji marşrutlarını şaxələndirməklə və Avropa bazarına birbaşa çıxış əldə etməklə Rusiyanın regional enerji hegemonluğunu balanslaşdırmağa çalışır [14]. Rusiya ilə münasibətlərdə enerji əməkdaşlığı paralel şəkildə aparılsa da, geosiyasi rəqabət də mövcuddur. Rusiya, xüsusilə qaz bazarında Azərbaycan və Cənub Qaz Dəh-

lizinə alternativ olaraq öz boru kəmərləri vasitəsilə Avropa bazarını qorumağa çalışır [4]. Bu, Azərbaycanın enerji diplomatiyasını daha çevik və çoxvektorlu olmağa məcbur edir.

İranla münasibətlərdə isə enerji sektoru həm əməkdaşlıq, həm də rəqabət sahəsidir. Azərbaycan və İran arasında sərhəd bölgəsində enerji resurslarının birgə istismarı məsələləri gündəmdədir, lakin həmçinin rəqabət də mövcuddur, çünki hər iki ölkə regional enerji tranziti və bazar payı uğrunda mübarizə aparır [8]. Azərbaycanın Avropaya birbaşa enerji nəqli imkanları İran üçün ciddi rəqabət hesab olunur. Bu kontekstdə Azərbaycan, Rusiya və İranla münasibətlərdə balanslaşdırılmış və çoxşaxəli yanaşma tətbiq edir. Enerji resursları və marşrutları vasitəsilə regionda güc münasibətlərini tənzimləmək, regional sabitliyi təmin etmək və öz geosiyasi mövqeyini gücləndirmək məqsədi ilə Azərbaycan enerji diplomatiyasını geniş spektrdə qurur [5].

Ermənistanla sülh və Zəngəzur dəhlizi kontekstində enerji və logistika. 2020-ci ilin sonlarında Qarabağ münaqişəsinin nəticəsində əldə olunan atəşkəs və sülh prosesləri Cənubi Qafqazda yeni geosiyasi reallıqlar yaratmışdır. Bu kontekstdə Zəngəzur dəhlizinin açılması Azərbaycanın enerji və nəqliyyat siyasətində mühüm strateji elementə çevrilmişdir [1]. Zəngəzur dəhlizi Azərbaycan və Türkiyə üçün Şərq-Qərb və Şimal-Cənub nəqliyyat marşrutlarını birləşdirən əsas tranzit keçidi rolunu oynayır və bu, regional inteqrasiyanın dərinləşməsinə şərait yaradır. Bu dəhliz vasitəsilə Azərbaycan öz enerji resurslarını Türkiyə və Avropaya daha effektiv şəkildə çatdırmaq imkanlarını artırır. Eyni zamanda, dəhlizin açılması Ermənistanla münasibətlərdə iqtisadi əməkdaşlığın genişlənməsi üçün potensial yaradır. Enerji və logistika sahəsində qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq bölgədə sabitliyi və inkişafı təşviq edə bilər [5]. Zəngəzur dəhlizi enerji tranziti üçün əlavə imkanlar təqdim etməklə yanaşı, regionda yeni iqtisadi nəqliyyat dəhlizlərinin formalaşmasına zəmin yaradır. Bu, Azərbaycanın enerji diplomatiyasında və regional inteqrasiyada yeni mərhələ hesab edilir [13].

Orta Asiya qazının Azərbaycan üzərindən daşınması təşəbbüsləri. Orta Asiya ölkələrinin zəngin qaz ehtiyatlarının Avropa və dünya bazarlarına çıxarılması Azərbaycanın enerji tranziti potensialını daha da artırır. Azərbaycan "Şimal-Cənub" və Cənub Qaz Dəhlizi kimi layihələrlə Orta Asiya qazının Qafqaz və Avropa bazarlarına daşınması üçün strateji tranzit ölkəsinə çevrilməkdə maraqlıdır [8]. Bu təşəbbüslər Azərbaycanın regional enerji inteqrasiyasını gücləndirməklə yanaşı, Orta Asiya qazının dünya bazarlarına çıxışını şaxələndirir və Avropa üçün enerji təhlükəsizliyini artırır. Enerji tranzitində bu rolu Azərbaycanın geosiyasi mövqeyini yüksəldir və onu qlobal enerji xəritəsində önəmli aktora çevirir [4]. Bununla yanaşı, Orta Asiya qazının Azərbaycan üzərindən tranziti Rusiya və İranın enerji bazarındakı dominantlığını balanslaşdırmaq baxımından strateji əhəmiyyətə malikdir. Azərbaycan bu istiqamətdə təşəbbüskar və koordinasiyaedici rol oynayaraq regional əməkdaşlığın inkişafına töhfə verir [14].

Çağırışlar və perspektivlər: geosiyasi risklər. Azərbaycanın geosiyasi mövqeyi onun enerji strategiyasına həm üstünlüklər, həm də ciddi çağırışlar gətirir. Əsas geosiyasi risklər sırasında münaqişə zonalarının mövcudluğu, enerji təhlükəsizliyi və kiber təhlükələr yer alır.

Birincisi, Cənubi Qafqaz regionunda uzun müddətdir davam edən münaqişələr – xüsusilə Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi – enerji infrastrukturu və nəqliyyat dəhlizlərinin təhlükəsizliyinə birbaşa təhdid təşkil edir [5]. Münaqişənin həlli prosesi irəliləsə də, regionda gərginlik və təhlükəsizlik riskləri hələ də mövcuddur və bu, enerji marşrutlarının sabitliyinə təsir göstərir.

İkincisi, enerji təhlükəsizliyi sahəsində risklər həm təbii, həm də süni xarakter daşıyır. Enerji kəmərlərinə hücumlar, sabotaj və regional güclər arasında siyasi gərginliklər enerji nəqli proseslərini pozmaq potensialına malikdir [13]. Bu səbəbdən Azərbaycan enerji marşrutlarının şaxələndirilməsi və müdafiəsinin gücləndirilməsi üzrə tədbirləri davam etdirir. Üçüncüsü, müasir dövrdə kiber təhlükələr enerji sektoruna ciddi risklər yaradır. Enerji infrastrukturlarına qarşı kiberhücumlar sistemlərin fəaliyyətini pozmaq, məlumat sızıntısı və iqtisadi zərərlər verə bilər. Azərbaycan kiber təhlükəsizliyi sahəsində beynəlxalq standartlara uyğunlaşmaq üçün addımlar atır və bu sahədə beynəlxalq əməkdaşlığı genişləndirir [8] Bu çağırışlara qarşı Azərbaycan enerji siyasətində innovativ yanaşmalar tətbiq etməklə, həm daxili təhlükəsizliyi, həm də regional sabitliyi təmin etməyə çalışır. Enerji təhlükəsizliyinin təmin olunması ölkənin davamlı inkişafı və beynəlxalq mövqeyinin möhkəmləndirilməsi üçün əsas amildir.

İqlim dəyişikliyi və karbonsuz iqtisadiyyata keçid. Qlobal iqlim dəyişikliyi çağırışları fonunda Azərbaycanın enerji siyasəti davamlı və ekoloji təmiz enerji mənbələrinə yönəlmək zərurətini yaradır. BMT-nin İqlim Dəyişikliyi üzrə Çərçivə Konvensiyasına (UNFCCC) üzv olaraq, Azərbaycan milli strategiyalarında karbonsuz iqtisadiyyata keçid istiqamətində tədbirlər həyata keçirir (European Commission, 2021). Ölkə "yaşıl enerji" layihələrini – xüsusilə külək, günəş və hidroenerji sahələrində – genişləndirir. Qarabağ, Zəngəzur və Xəzər dənizində həyata keçirilən külək enerjisi layihələri bu istiqamətdə əhəmiyyətli nümunələrdir [1]. Bu layihələr Azərbaycanın enerji sektorunun diversifikasiyasını təmin etməklə yanaşı, karbon izini azaltmaq və iqlim öhdəliklərinə əməl etmək məqsədinə xidmət edir. Karbonsuz iqtisadiyyata keçid həm də enerji səmərəliliyinin artırılması, yeni texnologiyaların tətbiqi və beynəlxalq standartlara uyğunlaşma vasitəsilə reallaşdırılır. Bu proses Azərbaycanın enerji diplomatiyasında "yaşıl enerji" aspektini gücləndirərək, qlobal enerji bazarlarında rəqabət qabiliyyətini artırır [13].

Azərbaycanın beynəlxalq enerji bazarında dayanıqlı mövqe qoruma strategiyası. Azərbaycan enerji bazarında dayanıqlı mövqe tutmaq üçün strateji planlar həyata keçirir. Enerji marşrutlarının şaxələndirilməsi, müxtəlif bazarlara çıxışın təmin olunması və beynəlxalq tərəfdaşlarla əməkdaşlığın genişləndirilməsi bu strategiyanın əsas komponentləridir [4]. Cənub Qaz Dəhlizi, TANAP və TAP kimi layihələr Azərbaycanın Avropa və dünya bazarlarında mövqeyini gücləndirir. Eyni zamanda, enerji təhlükəsizliyi və şəffaflıq prinsiplərinə riayət edərək, beynəlxalq investisiya mühitini cəlbedici edir (European Commission, 2020). Azərbaycan "yaşıl enerji" proqramlarını beynəlxalq əməkdaşlıqla uzlaşdıraraq, həmçinin iqlim dəyişikliyi çağırışlarına cavab verir və qlobal enerji keçidinin aktiv iştirakçısına çevrilir. Bu, ölkənin enerji diplomatiyasını gücləndirir və beynəlxalq bazarlarda uzunmüddətli dayanıqlılığını təmin edir [1].

Nəticə. Azərbaycanın geosiyasi mövqeyi və enerji diplomatiyası bir-birini tamamlayan və qarşılıqlı təsir göstərən əsas faktorlar kimi çıxış edir. Ölkənin Avropa və Asiya qitələri arasında strateji yerləşməsi, zəngin neft və qaz ehtiyatları onun beynəlxalq arenada xüsusi önəm qazanmasına səbəb olur. Enerji resursları Azərbaycanın həm iqtisadi inkişafını təmin edir, həm də onun xarici siyasətində güclü alət rolunu oynayır. Enerji diplomatiyası vasitəsilə Azərbaycan regional və qlobal actorlarla strateji tərəfdaşlıqlar qurur, enerji marşrutlarının şaxələndirilməsi və "yaşıl enerji" sahəsindəki təşəbbüslərlə öz mövqeyini möhkəmləndirir. Eyni zamanda, enerji təhlükəsizliyi, nəqliyyat dəhlizləri və regional inteqrasiya kimi məsələlər Azərbaycanın geosiyasi təsir dairəsini genişləndirir.

Bütün bunlar göstərir ki, Azərbaycanın geosiyasi mövqeyi onun enerji siyasəti ilə sıx bağlıdır və bu ikili yanaşma ölkənin beynəlxalq əlaqələrdə dayanıqlı və balanslaşdırılmış strategiya formalaşdırmasına imkan verir. Gələcəkdə enerji resurslarının davamlı və ekoloji təmiz istifadəsi, həmçinin regional əməkdaşlığın dərinləşdirilməsi Azərbaycan üçün geosiyasi və iqtisadi sferada uğurların əsas açarı olacaqdır.

Enerji siyasəti ilə strateji tərəfdaşlıqların gücləndirilməsi. Azərbaycanın enerji siyasəti onun xarici siyasətinin əsas sütunlarından biridir və strateji tərəfdaşlıqların qurulması və möhkəmləndirilməsində həlledici rol oynayır. Enerji resurslarının ixracı və nəqli Azərbaycanın Avropa, Asiya və Qafqaz regionundakı əsas dövlətlərlə əlaqələrini gücləndirir [13]. Bu siyasət çərçivəsində enerji marşrutlarının şaxələndirilməsi, yeni bazarlara çıxış və regional əməkdaşlıq layihələri strateji tərəfdaşlıqların daha möhkəm təməl üzərində qurulmasına imkan verir. Bundan başqa, "yaşıl enerji" və davamlı inkişaf sahəsində əməkdaşlıq Azərbaycanın beynəlxalq tərəfdaşları ilə münasibətlərini yeni səviyyəyə qaldırır, onun qlobal enerji transformasiyasındakı rolunu artırır [17]. Enerji siyasətinin bu inteqrativ xarakteri Azərbaycanın həm iqtisadi, həm də siyasi mövqeyini gücləndirir.

Azərbaycanın Cənubi Qafqazda və Avrasiya Məkanında güc mərkəzinə çevrilmə potensialı. Azərbaycanın zəngin enerji resursları və strateji coğrafi mövqeyi onu Cənubi Qafqazda və geniş Avrasiya məkanında regional güc mərkəzinə çevirmək potensialı ilə təmin edir [5]. Enerji və nəqliyyat dəhlizləri üzərindən qurulan əlaqələr ölkənin həm iqtisadi, həm də siyasi təsir dairəsini genişləndirir. Cənubi Qafqazda Azərbaycanın tərəfdaşlıqları və tranzit rolu onun regional liderlik imkanlarını artırır, xüsusilə Zəngəzur dəhlizi və Cənub Qaz Dəhlizi kimi layihələr bu prosesdə həlledici faktorlardır [1]. Eyni zamanda, Çin və Avropa ilə əməkdaşlıq ölkənin qlobal enerji və nəqliyyat şəbəkələrində mühüm aktora çevrilməsinə şərait yaradır. Bu potensial Azərbaycan üçün iqtisadi inkişaf və

geosiyasi nüfuzun artırılması baxımından strateji əhəmiyyət kəsb edir və ölkənin gələcəkdə regional balansda aparıcı rol oynamasına zəmin yaradır.

ƏDƏBIYYAT

1. Aliyev, R. (2023). *Regional Connectivity and Economic Diplomacy in the South Caucasus*. *Journal of Eurasian Studies*, 12(3), 45–63.
2. Aslanlı, A. (2013). Azerbaijan's Foreign Policy: Between East and West. Caucasus International, 3(2), 35–45.
3. Balcı, A. (2021). Energy and Foreign Policy: Turkey and the Caspian. Springer
4. Bilgin, M. (2009). Geopolitics of European Natural Gas Demand: Supplies from Russia, Caspian and the Middle East. *Energy Policy*, 37(11), 4482–4492.
5. Cornell, S. E. (2011). *Azerbaijan Since Independence*. M.E. Sharpe.
6. Cornell, S. E., & Karaveli, H. M. (2015). Azerbaijan's Balancing Act. The American Interest, 10(5), 54–62.
7. Ibrahimov, R. (2011). Azerbaijan's Foreign Policy: Between East and West. Turkish Policy Quarterly, 9(4), 113–123
8. Ismayilov, E., & Papava, V. (2010). A New Concept for the Caucasus. *Southeast European and Black Sea Studies*, 10(2), 141–156.
9. Kuchins, A., & Mankoff, J. (2012). Power and Purpose in the Caucasus. Center for Strategic and International Studies (CSIS).
10. Kalyuzhnova, Y., & Nygaard, C. (2009). Transition and Development in Azerbaijan: The Role of Oil and Gas Resources. *Central Asian Survey*, 28(2), 129–145
11. Hunter, S. (2017). *Iran's Foreign Policy in the Post-Soviet Era: Resisting the New International Order*. Praeger.
12. Pashayeva, G. (2012). Azerbaijan's Role in the East-West Energy Corridor. European View, 11(1), 69–77.
13. Shaffer, B. (2011). *Energy Politics*. University of Pennsylvania Press.
14. Stronski, P., & Sokolsky, R. (2017). *The Return of Global Russia: An Analytical Framework*. Carnegie Endowment for International Peace.
15. Svante, C. (2020). Energy and Conflict in the South Caucasus. In R. Menon & E. Bakke (Eds.), Geopolitics of the Caspian Region (pp. 105–123). Routledge.
16. Tagliapietra, S. (2017). Energy Relations in the Euro-Mediterranean: A Political Economy Perspective. Palgrave Macmillan.
17. European Commission. (2020). *Southern Gas Corridor: EU energy security priorities*. Retrieved from https://ec.europa.eu [10.10.2025].
18. European Commission. (2021). *EU Green Deal and Energy Transition*. Retrieved from https://ec.europa.eu [10.10.2025].
19. Ministry of Energy of the Republic of Azerbaijan. (2022). Energy Strategy of Azerbaijan 2022–2050. Retrieved from https://energy.gov.az [10.10.2025].
20. SOCAR. (2023). Annual Report 2022. State Oil Company of the Republic of Azerbaijan. Retrieved from https://socar.az [10.10.2025].

ХАТИРА МЕХТИЕВА
Кафедра «Дипломатия и процессы современная интеграция»
Бакинского Государственного Университета,
доктор философии по политическим наукам

ГЕОПОЛИТИКА АЗЕРБАЙДЖАНА: ОТ ЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ДИПЛОМАТИИ К СТРАТЕГИЧЕСКОМУ ПАРТНЕРСТВУ

В данной статье анализируется взаимосвязь между геополитическим положением Азербайджана и его энергетической дипломатией. Благодаря стратегическому расположению между Европой и Азией и богатым энергетическим ресурсам Азербайджан стал важным игроком на региональных и глобальных энергетических рынках. Энергетическая политика играет

решающую роль как ключевой компонент внешней политики страны в установлении и укреплении стратегических партнерств. В статье выделяются энергетические проекты, такие как трубопровод Баку-Тбилиси-Джейхан (БТД), ТАНАП и диверсификация энергетических маршрутов, а также инициативы Азербайджана в области зеленой энергетики и перехода к низкоуглеродной экономике. Стратегические партнерства с Турцией, Европейским Союзом, США, Израилем, Великобританией и Китаем в сферах энергетики и безопасности являются центральными темами. Кроме того, рассматриваются энергетические аспекты отношений с Россией и Ираном, мирный процесс с Арменией и роль Зангезурского коридора, транзит центральноазиатского газа через Азербайджан, а также стратегии сохранения устойчивой позиции на международном энергетическом рынке. В статье также рассматриваются геополитические риски, включая зоны конфликтов, энергетическую безопасность, киберугрозы, а также вызовы, связанные с изменением климата и переходом на зеленую энергетику. В заключение отмечается, что энергетическая дипломатия и геополитические стратегии Азербайджана дают ему потенциал стать центром силы в Южном Кавказе и Евразийском пространстве. Это рассматривается как ключевой фактор обеспечения стабильной роли страны в региональной стабильности и на мировых энергетических рынках.

Ключевые слова: геополитика, знергетическая дипломати, стратегические партства, знергетические ресурсы, южный газовый коридор, зеленая энергия, низкоуглеродная экономика, региональная интеграция, днергетическая безопасность, энергетический транзит**,** изменение климата.

XHATIRA MEHDIYEVA
Department of Diplomacy and Processes modern integration
Baku State University, PhD in political science

AZERBAIJAN'S GEOPOLITICS: FROM ENERGY DIPLOMACY TO STRATEGIC PARTNERSHIPS

This article analyzes the interrelation between Azerbaijan's geopolitical position and energy diplomacy. Due to its strategic location between Europe and Asia and its rich energy resources, Azerbaijan has become a significant actor in regional and global energy markets. Energy policy plays a decisive role as a core component of the country's foreign policy in establishing and strengthening strategic partnerships. The article highlights energy projects such as the Baku-Tbilisi-Ceyhan (BTC) pipeline, TANAP, and diversification of energy routes, as well as Azerbaijan’s initiatives toward green energy and the transition to a low-carbon economy. Strategic partnerships with Turkey, the European Union, the United States, Israel, the United Kingdom, and China in energy and security sectors are central themes. Additionally, it examines the energy-related aspects of relations with Russia and Iran, the peace process with Armenia and the role of the Zangezur corridor, transit of Central Asian gas through Azerbaijan, and strategies to maintain a sustainable position in the international energy market. The article also addresses geopolitical risks including conflict zones, energy security, cyber threats, as well as challenges such as climate change and green energy transition. In conclusion, Azerbaijan’s energy diplomacy and geopolitical strategies provide it with the potential to become a power center in the South Caucasus and Eurasian space. This is regarded as a key factor in ensuring the country’s stable role in regional stability and global energy markets.

Keywords: geopolitics, energy diplomacy, strategic partnerships, energy resources, southern gas corridor, green energy, low-carbon economy, regional integration**,** energy security**,** energy transit**,** climate change.

Məqalənin redaksiyaya daxil olduğu tarix: 10 oktyabr 2025-ci il.
Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 15 oktyabr 2025-ci il.
Rəyçilər: t.e.d. Sevinc Yusifzadə, t.e.d. Adil Mirabdullayev.